

Середня Наддніпрянщина (8, с. 8-24). На великоросійських та білоруських землях процес самостійного державотворення розпочався пізніше, у період роздроблення Русі. Отож сформування білоруського регіону (Полоцького князівства) відбулося у першій половині XI ст., а великоросійського (Володимиро-Суздальського князівства) – у середині XII ст.

Список бібліографічних посилань:

1. Прицак О. Й. Походження Русі: стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг): в 2 т. / відп.ред. О. Мишанич.Київ: НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського, 1997. Т. 1. 1080 с.

2. Прицак О. Й. Походження Русі: стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг): в 2 т. / відп.ред. О. Мишанич.Київ: НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського, 2003. Т. 2. 1304 с.

3. Історія держави і права України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки; [Бандурка О. М., Бурдін М. Ю., Гавриленко О. А. та ін.; вступ.слово О. М. Бандурки]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 448 с.

4. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: Нариси історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVII століття. Київ: Перун, 1996. 496 с.

5. Складенко В. Г. Походження назви «варяги». *Мовознавство*. 2006. № 1. С. 8-16.

6. Складенко В. Г. Походження назви Русь. *Мовознавство*. 2005. № 6. С. 3-17.

7. Ловмянский Х. Русь и норманы. Москва: Прогресс, 1985. 304 с.

8. Толочко П.П. Древний Киев. Киев: Наукова думка, 1976. 208 с.

УДК 342. 736

Світлана Андріївна ЛУБЕНЕЦЬ,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННОЇ ПЕТИЦІЇ У НІМЕЧЧИНІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Становлення інституту народовладдя, у тому числі його електронних форм, залишається актуальним для українського суспільства та національної правової системи. З огляду на це доцільним є вивчення досвіду зарубіжних країн сталої демократії з метою вдосконалення нормативного регулювання зазначених конституційно-правових відносин. У цьому аспекті цікавим та корисним буде вивчення досвіду Федеративної Республіки Німеччини.

Правовою основою права подавати петиції в Німеччині є положення Основного Закону (ст. 17 та ст. 45-с*) (1), Закон про повноваження Комітету з петицій (3), Директива про громадські петиції (4) та ін. Так відповідно до ст. 17 Основного Закону ФРН: «Кожен має право індивідуально або спільно з іншими письмово звертатися з проханнями або скаргами до компетентних установ або до органів народного представництва» (1). З 2005 року звернення можна направляти через Інтернет, а у 2011 році на сайті Бундестагу була створена

сторінка для розміщення онлайн-петицій (epetitionen.bundestag.de). Петиціонером може бути кожна фізична особа і кожна національна юридична особа відповідно до приватного права, при цьому правоздатність не є обов'язковою умовою здійснення права на клопотання; достатньо, щоб заявник міг висловити свою стурбованість зрозумілим чином, також право на подачу петиції не залежить від особистих обставин заявника, таких як місце проживання або громадянство (5), тобто, право подати петицію гарантується кожному незалежно від того, чи є особа повнолітньою, іноземцем або проживає за кордоном (2). Способом ідентифікації особи є e-mail та поштова адреса.

Слід відмітити, що німецьке законодавство виділяє такі види петицій: множинні, колекційні, масові та публічні і тільки останні (публічні петиції – запити або скарги, які становлять спільний інтерес для німецького Бундестагу) можуть бути опубліковані на веб-сайті Комітету з петицій за погодженням з петиціонером. Якщо така петиція відповідає всім формальним ознакам спеціальний петиційний комітет (ст. 45-с* Основного Закону), який діє з 1975 року як конституційний комітет, що має створюватись Бундестагом в кожен законодавчий період (2), приймає рішення про опублікування її на сайті Бундестагу. Попередня перевірка до оприлюднення стосується, зокрема, існуючих заборон щодо змісту петицій, наприклад: містить образи, жарти, явно брехливі висновки, особисті запити або скарги, порушує гідність особи, комерційні пропозиції, заклики до вчинення злочину, адміністративного правопорушення тощо. Крім того, суворо перевіряється дотримання вимог до публічної петиції, так обов'язковою умовою для публічного звернення є те, що зміст запиту чи скарги стосується питання, що представляє загальний інтерес, і що це питання і його уявлення підходять для об'єктивного громадського обговорення, а, отже, петиція не повинна стосуватися особи повністю або частково (4). Форма петиції обов'язково повинна бути письмовою, для електронних петицій, письмова форма вважається дотриманою, якщо автор використав спеціальну, розміщену в Інтернеті, форму для електронних петицій, що є електронною заміною підпису особи, а також, будуть зазначені автор (або справжнє ім'я, або обраний системою псевдонім) та його поштова адреса (5). Саме ж петиційне питання має бути сформульоване конкретним і зрозумілим чином та підкріплене обґрунтуванням. Якщо запит відхилений, подальша обробка проводиться відповідно до загальних процедурних принципів для петицій. Заявник повинен бути проінформований про публікацію або не публікацію та її причини (4). Строк збору підписів з моменту публікації становить чотири тижні. Протягом зазначеного періоду зареєстровані користувачі порталу петицій можуть також створювати матеріали для обговорення на своїх форумах і представляти свої думки з відповідних тем, щоб активно сприяти формуванню політичної думки. Передбачається можливість заявника залучати співавторів, спільно з якими безпосередньо на платформі розробляти та редагувати текст петиції. Якщо заявник зможе завоювати 50 000 прихильників по його справі протягом чотирьох тижнів, клопотання досягає так званого кворуму. Слід зазначити, що можливість досягнення кворуму не обмежена виключно електронним способом, за допомогою онлайн-підписантів, але і передбачене право подавати списки підписів на підтримку петиції поштою або факсом. Незалежно від кількості прихильників, кожна петиція розглядається в парламенті. Однак, досягнення кворуму не обов'язково призводить до

консультацій з громадськістю, адже члени Комітету з питань подання петицій можуть вирішити двома третинами не розглядати клопотання на публічних зборах і навпаки, за рішенням Комітету петиція, яка не досягла необхідного кворуму, може бути піддана публічному консультуванню. Зрештою, визначальним є саме зміст петиції (2).

Після закінчення етапу обговорення і спільного підписання починається етап парламентського контролю, під час якого петиційний Комітет готує висновок щодо предмета петиції. Для підготовки обґрунтованої рекомендації Комітет наділений широкими повноваженнями залучати федеральний уряд, контролюючі органи, різного роду експертів, інші профільні комітети тощо. Зазначений етап завершується прийняттям рішення Бундестагом з врахуванням висновку петиційного Комітету, про що повідомляється петиціонер (2).

Отже, в досліджуваному аспекті можна відмітити наступні моменти позитивного досвіду ФРН для України. По-перше, розширене порівняно з Україною коло суб'єктів права на електронну петицію, що включає крім фізичних осіб також і юридичних осіб. В Україні право звернення юридичних осіб в тому числі громадських об'єднань не має нормативного врегулювання, що безумно є негативним. По-друге, певні формальні вимоги, зокрема, необхідність підкріплення звернення обґрунтуванням, а також, запроваджені можливості на етапі збору підписів проводити онлайн обговорення та редагування тексту петиції сприяє розгляду порушеного питання з різних точок зору, підвищенню якості змісту та як наслідок і результату звернення. Також, на нашу думку, позитивним є і різноманітність способів досягнення кворуму, і право Комітету враховуючи зміст петиції та його актуальність приймати рішення про її публічний розгляд навіть, якщо вона не досягла встановленого кворуму. Не менш важливим серед переліченого є і наявність спеціально-профільного конституційного Комітету з петицій, що засвідчує вагомість для парламенту як представницького органу питання взаємодії держави та громадянського суспільства в процесі прийняття державних рішень та сприяє ефективній комунікації влади і суспільства на постійні основі, узгодженню інтересів зацікавлених сторін і прийняттю найбільш кваліфікованих рішень. В Україні ж е-петиції розглядаються парламентським комітетом, який в кожному конкретному випадку відповідно до предмета відання визначається головним, що не сприяє продуктивності діалогу між парламентом та громадськістю через відсутність в парламенті спільного координаційного центру, відповідального за комунікацію законодавчої влади та громадян.

Список бібліографічних посилань:

1. Das Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom. 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 15. November 2019(BGBl. IS. 1546). URL: <https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz> (дата звернення: 31. 12. 2019)

2. Deutscher Bundestag. URL: <https://epetitionen.bundestag.de> (дата звернення: 31. 12. 2019)

3. Gesetz über die Befugnisse des Petitionsausschusses (Gesetz nach Artikel 45c des Grundgesetzes vom 19. Juli 1975, Bundesgesetzblatt I Seite 1921. URL: https://www.bundestag.de/ausschuesse/a02/petitionsausschuss_befugnisse-532078 (дата звернення: 31. 12. 2019)

4. Richtlinie öffentliche Petitionen. URL: [https://epetitionen.bundestag.de/epet/service. \\$\\$\\$. rubrik. richtlinie. html](https://epetitionen.bundestag.de/epet/service. $$$. rubrik. richtlinie. html) (дата звернення: 31. 12. 2019)

5. Grundsätze des Petitionsausschusses über die Behandlung von Bitten und Beschwerden (Verfahrensgrundsätze). URL: <https://www.bundestag.de/ausschuesse/a02/verfahrensgrundsaeetze-532086> (дата звернення: 31. 12. 2019)

УДК 340. 1

Ігор Львович НЕВЗОРОВ,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2021-788>

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ

Ідея неприпустимості зловживання правом має тривалу історію. Хоча римському приватному праву не був відомий сам термін «зловживання правом», а норми, що містили загальну заборону несумлінного здійснення прав, були відсутні, своїм зародженням ця правова конструкція зобов'язана саме римському праву. Негативне ставлення до проявів «шикани» зустрічається й у висловлюваннях відомих римських юристів, об'єднаних в епоху Юстиніана у єдиний збір, котрий одержав назву «Дигести». В одному з вміщених у ньому уривків зустрічаємо вказівку Цельса на те, що «... не слід робити полегкості злу» (1, с. 14).

Під цим впливом західноєвропейська правова доктрина, об'єднавши розрізнені рішення римського періоду про заборону зловживання правом, у XVII–XVIII ст. сформулювала загальний принцип про неприпустимість здійснення належних особі прав з єдиною метою – обмеження чужих інтересів (2, с. 17).

Проблема неприпустимості зловживання правом обговорювалася й у вітчизняній юридичній літературі дорадянської доби із середини XIX ст. Треба сказати, що зарубіжне законодавство, переважно німецьке право, вплинуло на становлення такого інституту в Російській імперії.

У тогочасній цивілістичній науці панувала думка про те, що здійснюючий своє право не відповідає за шкоду, заподіювану при цьому іншим особам (3, с. 244). Ця теза визнавалася і підтримувалася також офіційною владою, яка, при відсутності прямих указівок на даний принцип у цивільному законодавстві, в особі відповідних органів (Сенату, Міністерства юстиції) тлумачила його норми таким чином, щоб визнати цю думку безсумнівною.

Також слід зазначити, що у юридичній науці форми зловживання правом досліджувалися не тільки в рамках цивільного права, але й в інших галузях права, зокрема, адміністративному і конституційному.

У французькій теорії адміністративного права ще на початку XIX ст. був розроблений особливий вид адміністративних правопорушень, вчинюваних посадовими особами органів державної влади. У юридичній літературі того часу вони були відомі як «перекручення влади» і охоплювали ті випадки, коли адміністративна особа здійснює свою дискреційну владу цілком правомірно, але